

MACIEJ STANEK

MIKOŁAJA TEMPELFELDA Z BRZEGU KAZANIE
COMPELLE INTRARE NA ODCZYTANIE STATUTÓW,
WYGŁOSZONE W 1428 R. NA WYDZIALE SZTUK
UNIwersytetu KRAKOWSKIEGO*

1. OGÓLNE UWAGI O WYDAWANYM KAZANIU
I PRZEGLĄD ZAGADNIENÍ W NIM PODEJMOWANYCH

Wśród licznych kazań znajdujących się w rękopisie Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego o sygnaturze I Q 380, na końcu kodeksu (fol. 284^r-286^v), w postaci brulionu, znajduje się mowa dziekańska, zbudowana wokół tematu *Zmuszaj do wejścia*¹. Jej atrybucji Mikołajowi Tempelfeldowi z Brzegu²

Dr MACIEJ STANEK – adiunkt, Instytut Filozofii, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach; adres do korespondencji: ul. Bankowa 11, pok. 317, 40-007 Katowice; e-mail: maciej.stanek@us.edu.pl; ORCID: 0000-0002-6111-1324.

* Uprzejme podziękowania za inspirację do prac nad krakowskimi mowami uniwersyteckimi oraz za dostęp do części pozycji literaturowych składam Pani Profesor Elżbiecie Jung (Uniwersytet Łódzki). Za pomoc w ustaleniu ostatecznego brzmienia tekstu łacińskiego i zakresu własnej ingerencji w wydawany tekst składam serdeczne podziękowania Pani Doktor Monice Mansfeld (Uniwersytet Łódzki). Panu Doktorowi Pawłowi Superatowi (Uniwersytet Śląski) bardzo dziękuję za krytyczną lekturę artykułu, dokonaną oczami filozofa-historyka. Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” nr projektu NPRH/DN/SP/0165/2023/12; kwota dofinansowania 1 328 927,84 PLN; całkowita wartość projektu 1 328 927,84 PLN.

¹ Łk 14,23 (tłumaczenie za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Biblia Tysiąclecia)* 2003).

² Mikołaj Tempelfeld z Brzegu (przed 1400-1474), syn Marcina, wpisał się w poczet studentów Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w 1414 albo 1415 r. Bakałareat uzyskał w semestrze wiosennym 1417 r., prawdopodobnie w 1421 r. – magisterium, a w 1434 r. – doktorat teologii.

dokonała Maria Kowalczyk (1970, 43) stwierdzając, że zapisana jest ona ręką Mikołaja, a o jego autorstwie świadczą liczne translokacje, skreślenia i poprawki. Szczegółową datację na drugą niedzielę po Trójcy Świętej 1428 r. oparła natomiast na fackie, że wówczas sprawował on urząd dziekana Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego³. Przy obecnym stanie badań nie znajduje się podstaw do podważenia powyższych ustaleń, a powtarzalność motywów użytych w wydawanej mowie oraz innych kazaniach Tempelfelda dodatkowo je wzmacnia⁴.

Kazanie posiada strukturę zasadniczo standardową dla tego typu twórczości⁵. Rozpoczyna się od długiej inwokacji do zgromadzonych, połączonej z pochwałą rektora oraz ekskuzacją, w której Mikołaj uzasadnia zabranie głosu urzędowym obowiązkiem. Już w tym miejscu zaczyna utyskiwanie na głupotę i amoralność studentów, które są motywem przewodnim całej *introductio* i którym poświęca ponad połowę całego kazania. Następnie przechodzi

W semestrze wiosennym 1428 r. został dziekanem Wydziału Sztuk, a w 1433 r. – rektorem Uniwersytetu Krakowskiego. W 1453 r. lub w 1454 r. przeniósł się do Wrocławia, gdzie pełnił funkcje kościelne i polityczne, angażując się m.in. w spory z husytami i prowadząc działalność kaznodziejską. Z jego twórczości zachował się m.in. monumentalny komentarz do *Parva naturalia* (zachowany aż w czterech rękopisach BJ), który doczekał się anonimowej przeróbki w postaci *puncta*, liczne kazania kościelne i uniwersyteckie (w tym dwie redakcje wykładu wstępnego *Summulae* Piotra Hiszpana, z których jedna zawiera początkowy fragment *expositio*) oraz traktaty antyhusyckie. Mikołaj to postać interesująca historyków już od XIX w., kiedy powstał jego dość obszerny, acz stroniczy biogram; zob. KLOSE 1847, 332-336. Podwaliny pod współczesne badania nad Tempelfeldem i jego twórczością położyła Z. Kozłowska-Budkowa (1952, 466-469). Zob. też m.in. KOWALCZYK 1976, 107-109; DRABINA 1969, 185-186; JUJEZKA 2006; POZNAŃSKI i HUTTERER 2023; SONDEL 2012, 849-850; SCHMILEWSKI, 2016, 25-26; PANUŚ 2022, 141-147. Daty studiów, promocji i pełnienia funkcji por. GĄSIOROWSKI et al. (wyd.) 2004, t. 1, LIV, 86, t. 2, 53; GĄSIOROWSKI et al. (wyd.) (wyd.) 2011, 199, 313, 417. Wydawcy *Księgi promocji* (s. 313), uzyskanie magisterium w 1421 r. oraz sprawowanie urzędu dziekańskiego w 1428 r. przypisują innemu Mikołajowi z Brzegu, Jenkewiczowi, zapisanemu na Uniwersytet Krakowski w 1417 r. (por. GĄSIOROWSKI et al. (wyd.) 2004, t. 1, 91, t. 2, 53). Wydaje się to oczywistą omyłką pisarską, chociażby ze względu na fakt, że sprawowanie urzędów dziekańskich jest dobrze poświadczone, m.in. w samej *Księdze promocji*, a Jenkewicz po uzyskaniu bakalaureatu w 1419 r. przeniósł się do Wiednia (Gąsiorowski et al. (wyd.) 2004, t. 2, 53, przyp. 110). Wykaz dzieł Mikołaja wraz z bibliografią i wskazaniem przekazów rękopiśmiennych: KALISZUK et al. 2019, 596-600. XIX-wieczne wydania traktatów antyhusyckich Mikołaja: LOSERTH 1880, 133-187; JORDAN 1861, 372-388. Niekrytyczne XX-wieczne wydanie fragmentów komentarza Tempelfelda do *Parva naturalia*, dokonane tylko z jednej spośród czterech kopii rękopiśmiennych, niezawierające aparatu doktrynalnego: GARBACZOWA 1978, 127-164; GARBACZOWA 1986, 111-147. Dotychczasowe edycje krytyczne dzieł Tempelfelda: STANEK 2018, 289-319; STANEK 2022, 491-519.

³ Zob. KOWALCZYK 1970, 43. Zob. także GĄSIOROWSKI et al. (wyd.) 2011, 417.

⁴ Powtarzonymi motywami są obcowanie z kobietami i nocne chuligaństwo; zob. KOWALCZYK 1970, 73-75; SONDEL 2012, 849-850.

⁵ Na temat budowy mów uniwersyteckich zob. Gensler i Jung-Palczewska 2000, 15-16.

do jednozdaniowej *divisio thematis*, po której wykonuje obowiązek napomnienia poszczególnych członków społeczności uniwersyteckiej – kolejno mistrzów, bakałarzy i studentów – oraz odczytania wybranych statutów i zestawienia ich z praktyką dnia codziennego.

Motto kazania – *compelle intrare* – nie jest przypadkowo wybranym fragmentem z Pisma Świętego, o czym świadczy nie tylko fakt, że zostało ono narzucone przez rektora wygłaszającego wcześniej mowę na ten sam temat⁶. Przecież już według Augustyna z Hippony⁷, a następnie według znacznej części duchowieństwa⁸, cytat ten wyrażał wezwanie do przymusowego nawracania, i takiego właśnie znaczenia nabiera on w kazaniu Tempelfelda. Wprawdzie Mikołaj nie nawraca heretyków, ale głupców oraz degeneratów wszechobecnych – jak twierdzi – na ówczesnym Uniwersytecie Krakowskim, i nie przymusza do przyjęcia właściwej wiary, lecz do moralnego postępowania i pilnych studiów, to ewentualna dokonana ich poprawa kształtuje jednostkową perspektywę eschatologiczną – ten, kto zastosuje się do wygłoszonych pouczeń,

dla czci Boga Wszchemogącego zmusi się do wejścia w łaskę, którą uzyskać należy tu, w życiu doczesnym, i w błogosławieństwo wieczne w przyszłej ojczyźnie, do której wejść nam nakazał i [do której nas] przygotował Pan nasz, Jezus Chrystus [– –]⁹.

W kazaniu Mikołaj zdaje się reprezentować intelektualizm etyczny, łącząc moralnie dobre, niekierowane zmysłowością zachowanie ze zdobywaniem wiedzy. Utyskuje na stan ówczesnej nauki (*doctrina*), która na skutek ludzkich działań stała się bezpłodna:

⁶ Rektorem wówczas był Wawrzyniec z Raciborza (zob. *Metryka*, s. LIII). Jego mowa nie została dotychczas odnaleziona. Na odnośnienie się Tempelfelda do mowy rektorskiej na ten sam temat zwraca uwagę Kowalczyk (1970, 47), wyczytując tę informację z wydawanego tu kazania; zob. NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA, *Sermo „Compelle intrare”*, poniżej, s. 395, l. 17-20: „[– –] ad idem faciendum consilio Cathonis mihi inquiringis: ‘tu quoque fac simile’ indutor, ideoque ad id exequendum, verba thematis per venerabilem dominum rectorem proposita allegata resumendo dico: ‘compelle intrare!’”, ubi supra”.

⁷ Zob. AUGUSTINUS HIPPONENSIS, *Epistolae* XCIII, 5-18 (PL 33, kol. 323-330); AUGUSTINUS HIPPONENSIS, *Contra Gaudentium* I, XXV-28 (PL 43, kol. 722-723).

⁸ Zob. np. PETERS 1980, zwł. 42-47; PROSTAK 2021, 453-490.

⁹ NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA, *Sermo*, poniżej, s. 401, l. 163- s. 502, l. 167: „[– –] quilibet [– –] et Dei honorem Omnipotentis compellat intrare ad gratiam acquirendam hic in via praesenti et tandem beatitudinem aeternam in futura patria, ad quam nos intrare disponat et ordinat Dominus noster Jesus Christus [– –]”.

Lecz ach, ubolewać należy, że w tych dzisiejszych złych czasach gorliwość duszy przez działania [ludzkie] w próżności całego świata wyrasta, przy mocnym utrwaleniu bezwładności i skostnienia doktryny! Nerwy duszy przez to się zaciskają, by zdumiony zmysł ludzki stał się beczynny, rozum bezduszny, intelekt wywieziony w pole, oddzielony od siebie samego, człowiek rozumny [stał się] dziką bestią, zwierzę boskie zwierzęciem bydlęcym, postawa wyprostowana [miała] umysł skrzywiony, rzecz podziwu godna – człowiek – uczyniona została godną pogardy i bez wartości¹⁰.

Dla naprawy takiej kondycji ludzi oraz nauki konieczne jest przymuszenie przez mądrych, łaskawych i matczyńskich prawodawców do właściwego działania tych, którzy powodowani są żądzami zmysłowymi¹¹. Mikołaj wyróżnia trzy rodzaje młodych, którzy wymagają nakierowania na właściwą drogę. Pierwsi to ludzie wolni (*liberales*), którzy dzięki przyzwoitości (*verecundia*) są w stanie odejść od uciech cielesnych, gdy tylko zdadzą sobie sprawę zarówno z hańby niesionej przez pożądanie, jak i z chwały niesionej przez cnoty. Dla ich poprawy wystarczającym środkiem jest perswazja¹². Drugi rodzaj to ludzie nieposłuszni (*inoboedientes*) i buntowniczy (*rebelles*), którzy mają skłonność do zrzeszania się w niecnym stowarzyszeniach (*prava consortia*) i z trudem odchodzą od jakichkolwiek uciech. Wobec nich należy stosować kary, czy to rzeczowe, czy osobiste¹³. Sugerowane przez Tempelfelda środki zaradcze aplikowane wobec nieuleczalnych (*insanabiles*), tj. trzeciego rodzaju ludzi błędzących, mogą być szokujące dla współczesnego czytelnika i mogły być powodem, dla którego w dawnej literaturze przedmiotu nazywano go fanatykiem oraz demagogiem¹⁴. Otóż tę grupę, być może tylko hiperbolicznie, chce on karać śmiercią:

¹⁰ Tamże, s. 397, l. 43-48: „Sed heu, dolendum quod modernis malis diebus animorum studio ab acto totum orbis ambitum vallavit, inertia ac gelicidio doctrinae fortiter invalescente! Nervi animae adeo contrahuntur, ut sensus hominis rigefactus efficitur insensatus, ratio aberratio, animus exanimis, intellectus illectus, a se alienatus, homo rationalis fera bestialis, animal divinum animal pecorinum, statura erecta mente recurva, res spectabilis homo facta est abiecta et vilis”.

¹¹ Zob. tamże, s. 397, l. 48 – s. 398, l. 65.

¹² Zob. tamże, s. 398, l. 67-69.

¹³ Zob. tamże, s. 398, l. 69-72.

¹⁴ Zob. KLAPPER 1937, 26; KLOSE 1847, 332. Zwraca na to uwagę PANUŚ 2022, 146.

Nieuleczalni zaprawdę są niemożliwi do naprawienia, którzy to nie odwrócą się od niecných uciech ani przez kary, ani przez perswazję. Ich trzeba ukarać eksterminacją czy też śmiercią.¹⁵

Buntowniczych i nieuleczalnych Mikołaj uważa za licznie reprezentowanych wśród studentów Uniwersytetu Krakowskiego, którym przypisuje m.in. takie występki, jak obcowanie z kobietami i nocne wszczynanie bójek¹⁶, które prowadzą do kłótni, napięć i zaburzenia jedności wszechnicy¹⁷. Z tego faktu wywodzi ironiczny wniosek, że to ci prawi i dążący do zdobywania wiedzy powinni zostać usunięci ze wspólnoty:

Nie współgra bowiem psalterz z cytrą, student z wojakiem, żołnierz-czarnoksiężnik po jednej stronie, a miłośnik mądrości po drugiej, rozpustny nocny włóczęga z oddanym nauce, kłótlivy ze spokojnym, rozpustnik¹⁸ z etykiem, wyuzdany z czystym, zuchwały ze skromnym, gadatliwy z milczącym¹⁹.

Do tych niegodnych studentów bezpośrednio skierowuje Mikołaj dalszą część swego kazania:

¹⁵ NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA, *Sermo*, poniżej, s. 398, l. 73-75: „Insanabiles vero sunt incorrigibiles qui nec poenis, nec persuasionibus a pravis delectationibus retrahuntur. Ad hos requiritur exterminatio sive mors”. Cały wywód dotyczący Mikołajowej typologii ludzi młodych stanowi niemal dosłowny, milczący cytat z komentarza Roberta Holkota (2019) do *Księgi Mądrości*.

¹⁶ Jak powiedziano, są to powtarzające się motywy w mowach Tempelfelda; zob. KOWALCZYK 1970, 73-75; SONDEL 2012, 849-850.

¹⁷ Zob. NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA, *Sermo*, poniżej, s. 398, l. 78-87.

¹⁸ Łacińskie słowo (*h*)*ovisator* przełożono zgodnie ze współczesnymi słownikami jako ‘rozpustnik’, jednak w późnym średniowieczu mogło mieć ono nieco inne znaczenia. W słowniku łacińsko-polskim Bartłomieja z Bydgoszczy (1480-1548) oddawane jest jako *gamrath* (Bartłomiej z Bydgoszczy 2016, 72). Czescy badacze twórczości Jana Husa, w którego pismach ono także występuje, przekładają je na *frejř*. Zob. NOVÁK 1934, 27; VIDMANOVÁ 1971, 187.

¹⁹ NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA, *Sermo*, poniżej, s. 398, l. 87-90: „Non enim concordat psalterium cum cytera, studens et armiger, dimicator nigromanticus ex una et sapientiae amator <ex parte> altera, discolus noctivagus et studio intentus, rixosus et quietus, ovisator et moralis philosophus, lascivus et castus, procax et mitis, loquax et taciturnus [– –]”. Warto zauważyć, że cały fragment dotyczący wykluczenia pilnych studentów wraz z uzasadnieniami został niemal dosłownie przejęty w mowie rektorskiej na odczytanie statutów przez Tomasza Strzemińskiego (1999-2000, 306, l. 98-106): „Quorum primum est verorum studentium cum falsis et inscriptorum cum non inscriptis commixtio, qui multa grava scandala, oblocutiones et taedia, et ideo opus est, ut a societate huiusmodi veri studentes et sectatores sapientiae sequestrentur. Non enim concordat psalterium cum cithara (De clerici coniugatis q.: Diversis), lux et tenebrae (De poenitentis di II), verum studens et armiger, dimicator et nigromanticus ex una sapientiae amator partibus ab altera discolus, noctivagus et studio intentus, rixosus et quietus, lascivus et castus, mitis et procax, loquax et taciturnus, eo quod contraria (ut dicitur X *Metaphysicae*) maxime a se distant, et mutuo se expellunt [– –]”.

O, próżni studenci! [– –] Cóż wam i temu Świętemu Uniwersytetowi, jeśli chcecie być nazywani jego synami? Dlaczego niczym węże matkę własną patroszycie? Dlaczego ojcowiznę waszą, zwłaszcza jako beneficjanci Jezusa Chrystusa, czczo, pompatycznie i rozwiązłe trwonicie? Jaką chwałę zdobędziecie wzbudzając spory i podtrzymując kłótnie? Powiedzcie!²⁰

Dalsza część mowy utrzymana jest w łagodniejszym tonie, bowiem – jak argumentuje Mikołaj – uniwersytet posiada stosowne środki przymusu i karnia. Tę „nieskończoną liczbę głupców”²¹ do chwalebego życia przymusza przecież rektor, a za nim dziekan. Ten ostatni, poza licznymi prerogatywami, zobowiązany jest do zapoznania studentów z regulacjami statutowymi i ich egzekwowania. Faktycznie, najstarsze statuty Wydziału Sztuk nakładają na dziekana obowiązek wygłoszenia stosownych pouczeń wobec poszczególnych grup wspólnoty uniwersyteckiej, jednak nie ma w nich wprost zawartej informacji o tym, aby miał obowiązek zaprezentowania statutów. Wyczytać go można jedynie ze śródtytułu, który w rękopisie je zawierającym, zapisany jest czerwonym atramentem, częściowo oddzielając kolejne statuty, częściowo zaś na marginesie: „To są statuty, które dziekan powinien odczytać przy pełnym zgromadzeniu mistrzów, gdy rektor zarządzi zebranie uniwersytetu i odczyta statuty, i jest ich osiem w kolejności”²².

Tempelfeld na potrzeby mowy modyfikuje zapisy statutów i wplata powyższą informację bezpośrednio w ich treść:

²⁰ Nicolaus Tempelfeld de Brega, *Sermo*, poniżej, s. 399, l. 93-96: „O, vacati studentes! Inquam ‘vacati’ nomine, sed non re. Quid vobis et huic Sanctae Universitati, si filii vultis dici eius, cur more viperarum matrem visceratis, cur patrimonium vestrum, et praesertim ut beneficiati Jesu Christi vane, pompatice et lubrico consumitis? Quam gloriam movendo lites, suscitando iurgia reportatis? Dicite!”.

²¹ Zob. tamże, s. 395, l. 7-8: „stultorum infinitus est numerus”. Jest to cytat z Pisma Świętego Koh. 1,15, którego cały wers według Wulgaty brzmi: „Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus”, w przekładzie na język polski (Biblia Tysiąclecia) oddany jako: „To, co krzywe, nie da się wyprostować, a czego nie ma, tego nie można liczyć”.

²² „Hec sunt statuta, que decanus debet legere in plena congregacione magistrorum, cum rector universitatem congregaverit et statuta legerit, et sunt octo in ordine” (*Statuta Facultatis Artium Universitatis Cracoviensis*, w: Kraków, Biblioteka Jagiellońska, cod. BJ 262, fol. 71^v, litera B (druga). W wydaniu J. Muczkowskiego (1849, XII) tekst ten przynależy do poprzedniego statutu oznaczonego drugą literą A i nie został w żaden sposób uwydatniony czy odróżniony).

<p>Mikołaj Tempelfeld z Brzegu, Sermo „Compelle intrare” (poniżej, s. 400, l. 117-121)</p>	<p><i>Statuta Facultatis Artium Universitatis Cracoviensis</i> (wyd. J. Muczkowski, s. XII)</p>
<p>[– –] conclusum fuit in decantu eiusdem decani, nullo contradicente, ut decanus protunc existens bis in anno in generali convocacione universitatits, immediate post exhortationem domini rectoris, proponat omnibus suppositis Facultatis Artium statuta statum eorum concernentia, ne per ignorantiam aliquis se habeat excusare.</p>	<p>Conclusum fuit in decantu eiusdem decani, nullo contradicente, ut decanus protunc existens, bis in anno, in generali conuocacione universitatits, immediate post exhortationem rectoris, proponat omnibus scolaribus libros quos ad gradum debeant audire, et quociens debeant respondere, ne per ignoranciam se possent excusare.</p>

Wspomniane napominanie młodych przez Tempelfelda – wykonywany obowiązek wprost w statutach przewidziany²³ – rzuca światło na czyny studentów, którzy regulacjom uniwersyteckim się nie poddawali. Najwięcej miejsca mówca poświęca bakałarzom, którzy nie uczestniczą w dysputach zwyczajnych, lecz wychodzą z sali tuż po „pokazaniu się” przewodniczącemu i mówcom. Mikołaj doprecyzowuje w tej kwestii statuty, uściślając, jakie warunki należy spełnić, aby udział w dysputacie mieć zaliczony, mianowicie:

[– –] niech uczestniczą [w dysputach] nie tylko w ten sposób, że zaraz po zobaczeniu przewodniczącego i mówców wyjdą, lecz co najmniej siedzieć będą, dopóki mistrzowie kilku argumentów, mianowicie dwóch bądź trzech, nie wyprowadzą, o ile [bakałarze] chcą mieć to uczestnictwo zaliczone i chcą uniknąć kar, które od nieposłusznych (*excedentibus temporibus*) bezwzględnie ściągać będą przy wsparciu Pana [Rektora].²⁴

²³ Zob. tamże, litera B (druga), s. XII: „Similiter proponat baccalariis libros ad magisterium pertinentes, et responsiones per eos faciendas, et exhortetur eosdem, ut se honeste regant, magistros honorent, ipsos in pastu expediant, et consimilia, alias a promotione reiciuntur. Item quod continuare tres disputaciones non negligant, sub pena octo grossorum; ordinarie diebus dominicis disputent, in diebus canicularibus biennium compleant. Moderni baccalarii uero, in ieiunio, qualibet septimana, quilibet ipsorum bis disputet, in uestitu decenti incedeant, ad honorem facultatis. Item, hortetur magistros, ut sint diligentes in laboribus et in disputacione ordinaria, ut facultas arcium capiat incrementum”.

²⁴ NICOLAUS TEMPELFELD DE BRZEGU, *Sermo*, poniżej, s. 400, l. 134 – s. 401, l. 138 : „[– –] non solum sic visitent, ut statim viso praesidente et respondentibus exeant, sed ad minimum sedere debent donec aliquot magistri, videlicet duo vel tres, argumenta sua deducant, si voluerint sibi illas visitaciones computari et poenas quas ab excedentibus temporibus suis domino auxiliante irremissibiliter exigam voluerint praecavere”.

Pozostałe stwierdzone przez Mikołaja nieprawidłowości to nieprzestrzeganie nakazanego programu studiów²⁵ oraz chęć skracania czasu odbywania zajęć, tak że wykłady, które powinny trwać miesiącami, studenci chcieliby skrócić do tygodni²⁶.

2. ZASADY EDYCJI

1. Edycja oparta została na jedynym egzemplarzu – autografie zachowanym w rękopisie należącym do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego o sygnaturze I Q 380, fol. 284^r-286^v.

2. Przy opracowywaniu edycji, wzorowano się na dotychczasowej tradycji wydawania mów krakowskich i ujednolicono poszczególne zapisy oraz podano tekst standaryzacji do reguł łaciny klasycznej²⁷. W nielicznych miejscach, ze względów gramatycznych i logicznych, konieczne było wprowadzenie koniektur bądź uzupełnień – każdorazowo zaznaczano je w tekście głównym nawiasami trójkątnymi. Nie korygowano błędnych atrybucji cytatów dokonywanych przez Mikołaja (np. gdy przytacza sentencję rzekomo Waleriusza Maksimusa, która w rzeczywistości pochodzi od Seneki) ani błędnego wskazania numeru księgi czy rozdziału (znaczna część odniesień do Arystotelesa). Z powodu częstego formułowania przez Tempelfilda niezwykle długich i wielokrotnie złożonych zdań, wprowadzona interpunkcja jest bardzo oszczędna i odzwierciedla raczej logikę tekstu niż jakikolwiek współczesny język²⁸.

3. Tekst opatrzone trzema aparatami podtekstowymi:

²⁵ Tamże, s. 401, l. 147-153: „Secundo, ut diligentes in studio existant. Quod pauci advertunt, quia <multi> non debitum ordinem studendi attendunt, et ideo pauci debite proficiunt, quia, ut ait Hugo: „tunc ex quo studentes nolunt vel nesciunt in studendo servare congruum modum, idcirco inter multos studentes frequentius invenimus paucos sapientes”. Quapropter, ut vos studentes modum studendi congruum habere valeatis, et ne quisquam per ignorantiae similationem se — quo viso — possit excusare a concernentibus ipsum, breviter aliquot statutorum tenores vobis pronuntio”.

²⁶ Tamże, s. 401, l. 156-159: „Item, sequitur secundum statutum: ‘Per quantum tempus debent legi libri praedicti’, et patet etc. Sed contra hoc statutum faciunt quidam qui affectant, ut textus totius libri legatur per tres hebdomadas qui secundum statuta debet legi per tres menses. Et tales non quaerunt profectum etc.”.

²⁷ Por. m.in. DOMAŃSKI 2011; DOMAŃSKI 2020; GENSLER I GWIS 1999-2000, 315-320; JUNG-PALCZEWSKA (red.) 2000; NOWORYTA 2022, 415-440; STANEK 2022, 491-519; STRZEMPIŃSKI 1999-2000, 299-313; WÓJCIK-ZEGA I ZEGA 2011, 201-234; WÓJCIK-ZEGA I ZEGA 2018, 135-190. W wydaniach krytycznych łaciny klasycznej nie używają np. CZARTORYSKI 1963; ZAJCHOWSKA 2017, 9-62.

²⁸ Praktyka coraz częściej dziś stosowana, rozpowszechniona m.in. za sprawą edycji: MARSILIUS OF INGHEN 2015.

– pierwszy zawiera znaczne fragmenty, które usunięte zostały przez autora z ostatecznej wersji kazania; wskazywano przy tym na poprawki, których dokonywał, jak również identyfikowano wywołane cytaty; jedynie ten aparat, wbrew powszechnym standardom, dla ułatwienia lektury wcześniejszych wersji tekstu Mikołaja, opatrzony został interpunkcją;

– drugi wskazuje na korekty i ich umiejscowienie, translokacje, a także – w przypadku wprowadzenia do tekstu koniektur – brzmienie lekcji rękopiśmiennej; ponieważ edycja opiera się na jednym przekazie, zrezygnowano z podawania *siglum*; w aparacie tym zastosowano następujące skróty:

add. = addidit	praem. = praemisit
corr. = correxit/correctio	recl. = reclamant
dex. = dexter	rep. = repetit
exp. = expunxit ²⁹	scr. = scripsit/scriptus
inf. = inferior	sin. = sinister
litt. = littera	sup. = superior
mg. = margo	supr. = suprascriptus

– trzeci aparat zawiera identyfikację wywołanych i niewywołanych odniesień do autorytetów, a także – w końcowej części – odnośniki do statutów Uniwersytetu Krakowskiego; stosowano przy tym skrócony zapis bibliograficzny, zawierający informacje o: autorze, tytule dzieła, jego części (księga cyfrą rzymską, cyframi arabskimi dalsze wewnętrzne podziały), wydawcy oraz numerze stron, przy czym w odniesieniach do tekstów Platona i Arystotelesa pomijano dane wydawnicze, w ich miejsce przedstawiając powszechnie przytaczane paginacje, kolejno: Stephanusa i Bekkera (zastosowane skróty rozwinięte zostały w bibliografii). W przypadku cytatu z Ps.-Galenowego dziełka *De dynamide*³⁰ (zachowanego wyłącznie w przekazach rękopiśmiennych) oraz zwykle przypadku odniesień do statutów, w aparacie obok informacji bibliograficznych, przytaczano także tekst *in extenso* (cytowane statuty podawano zgodnie z grafią wydania i nie standaryzowano ich do reguł łaciny klasycznej).

²⁹ Nie rozróżniano przy tym, czy Mikołaj dane słowo lub fragment przekreślił, wykropkował czy wytarł.

³⁰ Na temat różnych wersji tego traktatu i zachowanych kopii rękopiśmiennych zob. MAC KINNEY 1936, 400-414.

BIBLIOGRAFIA

I. LITERATURA PODMIOTU

A) Źródła rękopiśmienne

PS.-GALENUS. *De dynamide*. Leipzig: Universitätsbibliothek, cod. 1118, fol. 253^{rb-vb}.

NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA. *Sermo „Compelle intrare”*. Wrocław: Biblioteka Uniwersytecka, cod. I Q 380, fol. 284^r-286^v.

Statuta Facultatis Artium Universitatis Cracoviensis. Kraków: Biblioteka Jagiellońska, cod. BJ 262, fol. 68^r-80^r.

B) Źródła drukowane

ARISTOTELES 1972-1974. *Ethica Nichomachea*. Wyd. R.A. Gauthier. Leiden-Bruxelles: Brill-Desclée de Brouwer (Aristoteles Latinus XXVI 1-3) [=Aristoteles, *Ethica*].

ARISTOTELES. 1970-1995. *Metaphysica*. Wyd. G. Vuillemin-Diem. Leiden-New York-Köln: Brill-Desclée de Brouwer (Aristoteles Latinus XXV 1-3.2) [=Aristoteles, *Metaphysica*].

ARISTOTELES. 1990. *Physica*. Wyd. F. Bossier, J. Brams. Leiden-New York: Brill-Desclée de Brouwer (Aristoteles Latinus VII 1-2) [=Aristoteles, *Physica*].

ARISTOTELES. 1831. *Politica*. Wyd. I. Bekker. Berolini: apud Georgium Reimerum-ex Officina Academica (Aristotelis opera, t. 3) [=Aristoteles, *Politica*].

AUGUSTINUS HIPONENSIS. 1843. *Contra Gaudentium*. W: *Patrologia Latina*, t. 43, kol. 708-752.

AUGUSTINUS HIPONENSIS. 1865. *Epistolae*. W: *Patrologia Latina*, t. 33, kol. 61-1094.

Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam. 2006. London: [s.n.] (Ecc. 1,15; Lc. 14,23).

BOETHIUS. 1847. *De consolatione philosophiae*. W: *Patrologia Latina*, t. 63, kol. 580D-870A. [=Boethius, *De consolatione* (PL 63)].

Dicta Catonis quae vulgo inscribuntur Catonis disticha de moribus. 1892. Wyd. G. Némethy. Budapestini: [R. Lampel] [=Anonymus, *Disticha Catonis* (ed. G. Némethy)].

HUGO DE SANCTO VICTORE. 1939. *Didascalicon de Studio Legendi: A Critical Text*. Wyd. Ch.H. Buttimer. Washington: Catholic University of America.

HUGO DE SANCTO VICTORE. 1854. *Eruditio didascalica*. W: *Patrologia Latina*, t. 176, kol. 741-838D [=Hugo de Sancto Victore, *Didascalicon* (PL 176)].

MAGNUS FELIX ENNODIUS. 1882. *Vita beatissimi viri Epiphani episcopi Ticinensis ecclesiae*. Wyd. W. Hartel. Vindobonae: apud C. Geroldi Filivm Bibliopolam Academiae. W: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum* (CSEL), t. VI: Magni Felicis Ennodii Opera omnia [=Ennodius Ticinensis, *Vita Epiphani* (ed. W. Hartel)].

MARSILIUS OF INGHEN. 2015. *Quaestiones super quattuor libros „Sententiarum”*, t. 3: *Super primum, quaestiones 22-37*. Wyd. M.J.F.M. Hoenen, M. Erne, Leiden-Boston: Brill.

Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508, t. 1-2. 2004. Oprac. Antoni Gasiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Ryszard Grzesik. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana.

Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402-1541. 2011. Wyd. Antoni Gasiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska. Warszawa Instytut Historii PAN.

OVIDIUS. 1907. *Epistulae*. Wyd. R. Ehwald, Dostęp: 12.03.2024, <https://mlat.uzh.ch/browser?path=35/12563/12453/12681>.

- OVIDIUS. *Amores*. Wyd. R. Ehwald. Dostęp: 12.03.2024, <https://mlat.uzh.ch/browser?path=35/12563/12366/12591>.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Biblia Tysiąclecia)*. 2003. Poznań: Pallottinum (Koh. 1,15; Łk. 14,23).
- PLATO. 1578. *Phaedo*. Wyd. H. Stephanus. [Genuae] (Platonis opera quae extant omnia, t. 1).
- Publilii Syri Sententiae*. 1869. Wyd. E. Woelfflin. Lipsiae: in Aedibus B.G. Teubneri [=Anonymus, *De moribus* (ed. E. Woelfflin)].
- ROBERT HOLKOT. 2019. *Commentarius in librum sapientiae, Lectio 199 (Sap. 18:9-18:10)*. Transkr. J.C. Witt. Dostęp: 15.03.2024, <https://scta.lombardpress.org/text?resourceid=http://scta.info/resource/rhwis-1199/Basel1586/transcription> [=Robertus Holkot, *In Sap.* (transcr. J.C. Witt
- SENECA. 1928. *Moral Essays*, t. 1. Wyd. i przeł. J.W. Basore. London–New York: Harvard University Press [=Seneca, *De clementia* (ed. J.W. Basore)].
- Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. 1849. Wyd. J. Muczkowski. Cracoviae: Typis Universitatis.
- THOMAS DE AQUINO. 1969. *Sententia libri Ethicorum*, t. 1: *Praefatio – Libri I-III*. Romae: ad Sanctae Sabinae (Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. Edita, t. XLVII) [=Thomas de Aquino, *In Ethicam* (ed. Leonina)].
- THOMAE DE HIBERNIA. 2013. *Manipulus florum*. Wyd. C.L. Nighman. Dostęp: 15.03.2024, <https://manipulus-project.wlu.ca/index.html>.
- TOMASZ STRZEMPIŃSKI. 1999-2000. „Pro statutis legendis. Collatio ad universitatem studii”. Wyd. Dariusz Gwis, Elżbieta Jung-Palczewska. *Studia Mediewistyczne* 34-35: 299-313.

C) Edycje publikowane jako część prac monograficznych lub artykułów

- CZARTORYSKI, Paweł. 1963. *Wczesna recepcja „Polityki” Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (Monografie z dziejów nauki i techniki, t. 21).
- DOMAŃSKI, Juliusz. 2011. „Franciszka Krysowicza z Brzegu pochwała filozofii. Rekomendacja dziewięciu licencjatów z 1425 roku”. *Przegląd Tomistyczny* 17: 149-170.
- DOMAŃSKI, Juliusz. 2020. *Łacina w Polsce. Średniowieczne piśmiennictwo myślicielskie. Antologia*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- GARBACZOWA, Maria. 1986. „Mikołaja z Brzegu komentarz do ‘krótkich rozpraw biologicznych’ Arystotelesa”. *Studia Mediewistyczne* 24, nr 2: 111-147.
- GARBACZOWA, Maria. 1978. „Mikołaja z Brzegu komentarz do ‘Physionomia’ pseudo-Arystotelesa w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej”. *Studia Mediewistyczne* 19, nr 2: 127-164.
- GENSLER, Marek i Dariusz GWIS. 1999-2000. „Macieja z Łabiszyna ‘Collatio pro statutis legendis’”. *Studia Mediewistyczne* 34-35: 315-320.
- HAMESSE, Jacqueline. 1974. *Les Auctoritates Aristotelis. Un florilege medieval: Étude historique et édition critique*, Louvain–Paris: Publications Universitaires–Béatrice-Nauwelaerts [=Auctoritates (ed. J. Hamese)].
- JORDAN, Max. 1861. *Das Königthum Georg's von Poděbrad. Ein Beitrag zur Geschichte des Staates der Entwicklung gegenüber der katholischen Kirche zumeist nach bisher unbekanntem und in Auswahl mitgetheilten Urkunden*. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel.

- LOSERTH, Johann. 1880. „Die Denkschrift des Breslauer Domherrn Nikolaus Tempelfeld von Brieg über die Wahl Georgs von Podiebrad zum König von Böhmen. Ein Beitrag zur Kritik der Husitengeschichte des Johannes Cochlaeus”. *Archiv für Österreichische Geschichte* 61: 91-187.
- NOWORYTA, Michał T. 2022. „Bartłomiej z Jasła ‘Pochwała logiki’”. *Argument: Biannual Philosophical Journal* 12, nr 2: 415-440.
- Prima Verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*. 2000. Red. Elżbieta Jung-Palczewska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- STANEK, Maciej. 2018. „Puncta ex commentario Nicolai Tempelfeld de Brzeg in ‘Parva naturalia’: Editio critica”. *Przegląd Tomistyczny* 24: 289-319.
- STANEK, Maciej. 2022. „Nicholas Tempelfeld of Brzeg’s two redactions of ‘Principium in ‘Tractatum’ Petri Hispani’”. *Argument: Biannual Philosophical Journal* 12, nr 2: 491-519.
- ZAJCHOWSKA, Anna. 2017. „Wykłady wstępne (principia) filozofii i teologii ze szkół dominikanów wrocławskich na przykładzie tekstów z rękopisu I Q 386 Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu”. *Przegląd Tomistyczny* 23: 9-62.
- WÓJCIK-ZEGA, Dagmara i Włodzimierz ZEGA. 2018. „Bartłomiej z Jasła i czeska ‘devotio moderna’ w Krakowie. Kazanie ‘Hoc epulum comedas’ na Wielki Czwartek”. *Przegląd Tomistyczny* 24: 135-190.
- WÓJCIK-ZEGA, Dagmara i Włodzimierz ZEGA. 2011. „Stanisława ze Skarbimierza mowa rekomendacyjna ‘Ecce odor filii mei’ na licencjat Macieja z Koła”. *Przegląd Tomistyczny* 17: 201-234.

II. LITERATURA PRZEDMIOTU, KATALOGI I SŁOWNIKI

- BARTŁOMIJ Z BYDGOSZCZY. 2016. *Słownik łacińsko-polski*. Wyd. Anna Nath-Dokurno, Patrycja Potoniec, Piotr Małek. W: *Biblioteka źródeł Słownika polszczyzny XVI wieku*, red. Patrycja Potoniec, Krzysztof Opaliński. Dostęp: 15.03.2024, https://rcin.org.pl/Content/62804/WA24_8_82566_SPXVI-bartlomiej-lacin-pol_o.pdf.
- DRABINA, Jan. 1969. „Wrocławska kapituła katedralna i jej stosunek do politycznych wydarzeń lat 1453-1471”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 2: 183–204.
- GENSLER, Marek i Elżbieta JUNG-PALCZEWSKA. 2000. *Wprowadzenie*. W: *Prima Verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*, red. Elżbieta Jung-Palczewska, 7-17. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- JUJEZKA, Stanisław. 2006. *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*. Legnica: Urząd Statystyczny we Wrocławiu – Wydział Poligrafii w Legnicy.
- KALISZUK, Jerzy, Aneta PIENIĄDZ, Piotr WĘCOWSKI i Krzysztof SKWIERCZYŃSKI. 2019. *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*. Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów.
- KLAPPER, Joseph. 1937. *Deutsche Schlesier des Mittelalters. Nach schlesischen Klosterhandschriften*. Breslau: R. Nischkowsky.
- KOZŁOWSKA-BUDKOWA, Zofia. 1952. „Kodeks Mikołaja Tempelfelda”. *Sprawozdania PAU* 53: 466-469.
- KLOSE, Samuel B. 1847. *Darstellung der inneren Verhältnisse der Stadt Breslau 1458–1526*. Breslau: Josef Max & Komp. (Scriptores rerum Silesiacarum oder Sammlung schlesischer Geschichtschreiber, t. 3).

- KOWALCZYK, Maria. 1970. *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (Źródła do dziejów nauki i techniki, t. 8).
- KOWALCZYK, Maria. 1976. *Mikołaj Tempelfeld z Brzegu*. W: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 21, 107-109. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- MAC KINNEY, Loren C. 1936. „Dynamidia’ in Medieval Medical Literature”. *Isis* 24, nr 2: 400-414.
- NOVÁK, Karel. 1934. *Slovník k českým spisům Husovým*. Praha: nákladem České akademie věd a umění.
- PANUŚ, Kazimierz. 2022. *Kaznodziejstwo*, t. 2: *Kościół w Polsce od średniowiecza do baroku*. Kraków: Wydawnictwo UNUM.
- PETERS, Edward. 1980. *Heresy and Authority in Medieval Europe: Documents in Translation*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- POZNAŃSKI, Adam i Sarah HUTTERER. 2023. „Auf der Suche nach einem Autograph von Nikolaus Tempelfeld de Brega”. *Maniculae* 42, nr 4: 33-37.
- PROSTAK, Rafał. 2021. „Przypowieść o pszenicy w zmaganiach Kościoła z herezją w nauczaniu Augustyna z Hippony, Tomasza z Akwinu, Marcina Lutra i Jana Kalwina”. *Rocznik Teologiczny* 63, nr 2: 453-490.
- SCHMILEWSKI, Ulrich. 2016. *Tempelfeld, Nikolaus*. W: *Neue Deutsche Biographie*, red. Maximilian Lanzinner, Hans Ch. Kraus, t. 26, 25-26. Berlin: Duncker & Humblot.
- SONDEL, Janusz. 2012. *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- VIDMANOVÁ, Anežka. 1971. „K středolatinšké textové kritice. Na okraj tří vydání raně husitských textů”. *Listy filologické* 94, nr 3: 184-192.

MIKOŁAJA TEMPELFELDA Z BRZEGU KAZANIE *COMPELLE INTRARE*
NA ODCZYTANIE STATUTÓW, WYGŁOSZONE W 1428 R.
NA WYDZIALE SZTUK UNIWERSYTETU KRAKOWSKIEGO

Streszczenie

Kazania stanowiły istotną część życia naukowego, duchowego i społecznego średniowiecznych uniwersytetów – wychwalały poszczególne osoby – władze czy promowanych – oraz nauki, wspominały zmarłych, wygłaszane były na rozpoczęcie zajęć w danym cyklu, a także na początku wykładu konkretnego przedmiotu (tzw. *principia*) czy pouczały o funkcjonujących regulacjach prawnych (*collationes* i *exhortationes*, głoszone przez rektorów i dziekanów). Niniejszy artykuł udostępnia edycję krytyczną reprezentanta ostatniego z wymienionych rodzajów kazań – mowę dziekańską *collatio pro statutis legendis* Mikołaja Tempelfelda z Brzegu (przed 1400-1474), wygłoszoną w 1428 r. na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego. Wydanie oparte zostało na jedynym przekazie – autografie znajdującym się w kodeksie należącym do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego o sygnaturze I Q 380, fol. 284^r-286^v. Tekst opatrzone został trzema aparatami, tj. poza standardowymi – *criticus* i *fontium* – także takim, który w zamierzeniu ma umożliwić zrekonstruowanie pierwotnej wersji, która ulegała licznym zmianom i poprawkom. Edycja poprzedzona została wstępem, zawierającym zagadnienia autorstwa i czasu powstania wydawa-

nego kazania, przegląd treści podejmowanych przez Tempelfeda w perspektywie historycznofilozoficznej oraz zasady edycji. Udokumentowany w nim został także dotychczasowy stan badań nad postacią Mikołaja i jego twórczością, rozpoczynający się w historiografii od połowy XIX w., a także przedstawiono wykaz dotychczas wydanych (krytycznie i niekrytycznie) jego dzieł.

Słowa kluczowe: Uniwersytet Krakowski w średniowieczu; mowy uniwersyteckie; statuty; *collatio*; edycja krytyczna

NICHOLAS TEMPELFELD OF BRZEG'S SERMON
COMPELLE INTRARE (PRO STATUTIS LEGENDIS),
GIVEN IN 1428 AT THE FACULTY OF ARTS OF THE UNIVERSITY OF KRAKOW

Summary

Sermons were an important part of the academic, spiritual and social life in medieval universities: some of them praised individual people – authorities or graduates – or sciences, some commemorated the dead, while some were delivered at the beginning of classes in a given semester, as well as at the beginning of a lecture on a specific subject (so-called *principia*) or instructed on the functioning legal regulations (*collationes* and *exhortationes*, delivered by rectors and deans). This paper provides a critical edition of the representative of the last of the types of sermons mentioned above – the dean's speech *collatio pro statutis legendis* by Nicholas Tempelfeld of Brzeg (before 1400-1474), given in 1428 at the Faculty of Arts of the University of Krakow. The edition is based on a single source – an autograph found in a codex belonging to the University of Wrocław Library collection, shelfmark I Q 380, fol. 284^r-286^v. The text is provided with three apparatuses, i.e., in addition to two standard ones (*criticus* and *fontium*), there is also one intended to enable the reconstruction of the original version, which underwent numerous changes and corrections. The edition is preceded by an introduction containing the issues of authorship and the time of origin of the published sermon, an overview of the content undertaken by Tempelfeld from a historical and philosophical perspective, and the editorial principles. It also documents the current state of research on Nicholas's figure and his works, beginning in historiography in the mid-19th century. It also presents a list of his works that have been printed up till now (both critically and non-criticalaly).

Keywords: University of Krakow in the Middle Ages; university sermons; statutes; *collatio*; critical edition

NICOLAUS TEMPELFELD DE BREGA

SERMO

COMPELLE INTRARE ANNO 1428 CRACOVIAE FACTUS
(COLLATIO PRO STATUTIS LEGENDIS)

5

284^f | In nomine Domini, amen. Reverendi patres, magistri et domini venerandi! Cum gestus, habitudines et condiciones huius Almae Universitatis suppositorum visus claritudine volumus intueri, <nonnullos>, immo, proh dolor, quia “stultorum infinitus est numerus”, plurimos in via morum et acquisitione scientiarum graviter errare reperimus, qui parvipendentes largissimae naturae munera vitiorum turbis sceleste se aggregant, et ignorantiae nubilo turpiter se extexant, ad succurrendum igitur eorum opinioni “ut gloriose viverent et honorem contingerent”, per venerabilem et praecelsae reverentiae virum, huius Sanctae Universitatis dominum rectorem tota nostrae congregationis universitas salutaribus hortamentis est salubriter inducta ac instructa tamquam per directorem et auctoritatem generalem habentem in omnia nostrae universitatis supposita, quapropter ego, licet immeritus, in parte officii sollicitudinis positus, quantum ex officio decanatus tenor ac statutis facultatis obligator, ad idem faciendum consilio CATHONIS mihi inquirentis: “tu quoque fac simile” indutor, ideoque ad id exequendum, verba thematis per venerabilem dominum rectorem proposita allegata resumendo dico: “compelle intrare!”, ubi supra.

10

15

20

6 In] Cum secundum PHILOSOPHUM quinto *Politicorum*: “ad principatem tria requiruntur, videlicet amor, ut politiam diligat, potentia, ut rebeles cogat et puniat, virtus, ut recte vivat et exemplum sit aliorum”^{*} etc. *add. mg. sup.* | ^{*}Cf. ARISTOTELES, *Politica* V, 9, 1309a32-35.

6–12 Cum ... venerabilem] *translocavi secundum signa correctionis manu propria auctoris scripta; textus translocatus proprie incipit*: Reverendi patres etc. Cum gestus... 6–7 Cum gestus] *supr.* 8 nonnullos] nonnullus 8 immo] multi *add. sed exp.* 8 quia] *supr.* 9–10 reperimus] *corr. ex reperiemus* 10 parvipendentes] *corr. ex parvipendentis* 10 sceleste] *scelesti possit legi* 13 rectorem] *r praem. sed exp. (corr. primae litterae)* 18 mihi] *persuadendo add. sed exp.* 18 exequendum] *corr. ex exequandum* 19 dominum ... resumendo] *mg. dex. (ultimum verbum rep. in textu generali)*

8–9 Ecc. 1,15. 12 ANONYMUS, *Disticha Catonis*, praef., 1 (ed. G. NÉMETHY, p. 5). 18 *Ibidem.* 20 Lc. 14,23.

| Cum igitur humanarum rerum operatio bonitatis vel malitiae attenditur ex circumstantiis, hinc est quod, quantum ex circumstantiis considero, tunc intellectus humanus in numeris deviat error in viis, testante PLATONE in *Phaedone* sic inquentem: “in multis intellectus humanus laborat erroribus”, nam frequenter quae bona non sunt conspicit, bona autem quae sunt abicit. Unde dicit OVIDIUS: “occurrunt animo pereundi mille figurae”. “Quod licet, ingratum est, quod non licet, amplius urget”. “Quod sequitur, fugio; quod fugit, ipse sequor”. “Nitimur in vetitum, semper cupimusque negata”. Quapropter ex quo tot periculis errorum animus humanus est irretitus, necessarium est providere, ut secundum doctrinam PHILOSOPHI secundo *Ethicorum*, in fine: “homo qui ex virtutibus inferioribus et impetu sensualitatis semper inclinatur ad viliora, per virtutes superiores et ductu rationis reducatur ad meliora”, eo quod “ratio semper deprecatur ad optima” (primo *Ethicorum*). Hinc est quod PHILOSOPHUS secundo *Ethicorum*, tractatu tertio, capitulo tertio hortatur nos quod debemus nos ipsos trahere quemadmodum rectificantes tortuosa ligna trahunt ad aliam partem. Ideoque omnium philosophorum est consilium quod volens bene moraliter vivere in hac parte sibi faciat violentiam qua ad vitium aliquod se sentiat plus inclinatum. Quod etiam innuit ARISTOTELES secundo *Ethicorum*, tractatu tertio(?), capitulo <praeallegato>, sic inquires: “quod igitur plebis senes patiebantur ad Helenam, hoc oportet pati et nos ad delectationem, et in omnibus dicere illorum vocem”, videlicet fuge, fuge <Helena!>; et subdit: “sic ergo abicientes ipsam minus peccabimus”. Sicut ergo in uno contingit, sic etiam in quolibet fieri oportet

21 Cum] Cum igitur “humanarum rerum operatio bonitatis vel malitiae attenditur ex circumstantiis”,* et in hiis aliquis finis proponitur, ut conspicitur (ex primo *Ethicorum*). Et secundo *Physicorum*, tractatu sexto, capitulo primo, ubi ARISTOTELES inductive probat quomodo naturalia agunt propter finem: “nam irundo facit nidum propter conservare prolem, et aranea facit telam propter capere sibi nutrimentum, et plantae radices habent deorsum propter vegetari et folia sursum propter cooperimentum fructus”,** et sic de aliis. Et cum summus philosophorum princeps ARISTOTELES omnium entium — tam superiorum, quam inferiorum — quidditatem et condicionem diligenter investigavit... *versio prima scr. in f. 284^r sed exp.* | *THOMAS DE AQUINO, *In Ethicam* II, 7 (ed. Leonina, p. 98a) ad sensum similem sententiam ex verbis ARISTOTELIS (*Ethica* II, 7, 1106b28-35) infert. ** ARISTOTELES, *Physica* II, 8, 199a24-33. **34** partem] sic inquires: “In contrarium autem nos ipsos attrahere oportet. Multum enim abducentes a peccato in medium enim veniimus. Quod tortuosa lignorum dirigentes faciunt”* *add. sed exp.* | * ARISTOTELES, *Ethica* II, 11, 1109b4-7.

21 Cum] reverendi patres magistri et domini honorandi cum humanarum rerum *scr. circa signum translocationis* **26** amplius urget] *secundum Ovidium*: acrius urit **36** aliquod] *corr. ex aliquem* **37** <praeallegato>] praeallegatis **39** <Helena>] Helenam

23–24 Cf. PLATO, *Phaedo* X, 65A-C. *Ibidem* XXXIII, 82E-83C. **25–26** OVIDIUS, *Epistulae*, 10, 81 (ed. R. EHWALD). **26** OVIDIUS, *Amores* II, 19, 3 (ed. R. EHWALD). **26–27** *Ibidem*, 36. **27** *Ibidem* III, 4, 17. **29–31** THOMAS DE AQUINO, *In Ethicam* III, 17 (ed. Leonina, p. 174a) ad sensum similem sententiam ex verbis ARISTOTELIS (*Ethica* III, 17, 1117a5-9) infert. **31–32** ARISTOTELES, *Ethica* I, 13, 1102b15-16. *Auctoritates* XII, 2, 25 (ed. J. HAMESSE, p. 234). **39–40** ARISTOTELES, *Ethica* I, 13, 1109b11-12.

tebit. Hinc est qui se ipsos <emendant> per aliorum correctionem, non involuntarie essent compellendi.

Sed heu, dolendum quod modernis malis diebus animorum studio ab acto totum orbis ambitum vallavit, inertia ac gelicidio doctrinae fortiter invalescente! Nervi animae adeo contrahuntur, ut sensus hominis rigeffectus efficitur insensatus, ratio aberratio, animus exanimis, intellectus illectus, a se alienatus, homo rationalis fera bestialis, animal divinum animal pecorinum, statura erecta mente recurva, res spectabilis homo facta est abiecta et vilis. Et hinc est quod hodie paucissimi inductionem secuntur rationis, sed quilibet iuxta impetum appetitus movetur et sensualitatis, idcirco necessarium est qui se ipsos emendare non curant, ab aliis — videlicet praelatis et legislatoribus — compellantur (sed manduci nequeant), quia dicit | SUMMUS PHILOSOPHORUM PRINCEPS tertio *Ethicorum*, tractatu tertio, capitulo primo: “legislatores malos debent punire et bonos ac virtuosos appraemiare”, teste venerabili BOETHIO quarto *De consolatione philosophiae*, prosa prima: “sicut vitia non contingunt esse sine poena, sic neque virtutes sine praemio”. Praemiantur enim hii — scilicet boni — ut maiori conamine ad altiora virtutum opera fruentius inducantur; puniantur ergo hii — scilicet mali — ut a suis perversis operationibus desistant. Unde clare patet quod non uno modo, immo diversis modis alii sunt inducendi et ceteri sunt compellendi.

Ad faciendum autem homines virtuosos non sufficit solus sermo persvasivus, quia ad hoc necessaria est etiam bona consuetudo ex legibus et statutis introducta <quamdam> bonam violentiam habens per quam ipse appetitus inclinatur ad bonum — habet enim consuetudo talis quamdam bonam violentiam inclinantem ad bonum — idcirco

42 compellendi] Taliter autem se ipsos dirigentes et rectificantes regulantur ratione et comparantur bonis discipulis qui ob suboboedientia diriguntur a pedagogo, nam sicut magister seu¹ pedagogus dirigit discipulum, sic ratio dirigit potentias inferiores. Quod bene innuit ARISTOTELES in fine primi *Ethicorum*,^{2*} ubi concupiscibilitatem seu sensualitatem assimilat puero, et rationem assimilat pedagogo: sicut ergo concupiscibilis indiget ratione dirigente et regulante, sic puer indiget magistro et pedagogo, quare semper sicut “ratio depraecatur ad optima” (ut³ in eodem primo *Ethicorum*^{**} dicitur⁴), sic et magister puerorum semper debet eos ad optima instigare *add. sed exp.* |¹seu] *corr. ex et* ²*Ethicorum*] tractatu *add. sed exp.*; *post spat. vac. 9 litt.* ³ut] *supr.* ⁴dicitur] *supr.* | *Cf. ARISTOTELES, *Ethica* I, 20, 1102b14-16. *Auctoritates* XII, 1, 25 (ed. J. HAMESSE, p. 135). **Cf. ARISTOTELES, *Ethica* III, 22, 1119b5-16.

41 ipsos] *corr. in ipsum* 41 <emendant>] emendaretur 41 aliorum correctionem] *corr. ex alterius correctionis* 41-42 involuntarie essent] oporteret compelli 43 dolendum] est *add. sed exp.* 43 malis diebus] *corr. ex temporibus* 50 ab] *rep. sed unum exp.* 51 Quia ... princeps] *mg. supr.* 51 quia dicit] *recl.* 52-58 tertio ... compellendi] *translocavi ex f. 284^v secundum signa correctionis manu propria auctoris scripta, ubi post hunc textum, verba sequentia occurrunt:* quia ad faciendum homines virtuosos non solum sufficit sermo persvasivus; *in f. 284^v etiam verba:* tertio *Ethicorum* tractatu tertio capitulo primo legislatores etc. *rep. (supr.)* 56 hii] *forsitan rectius illi* 57 Unde] *et praem. sed exp.* 58 sunt inducendi] *mg. sin.* 58 ceteri] *corr. ex alii (supr.)* 60 ex ... introducta] *supr.* 60-61 <quamdam>] quemdam(!); vel *praem. sed exp.* 61 quam] *corr. ex quem* 62 idcirco] *supr.*

52-53 Cf. *Ibidem* III, 11, 1113b21-26. 54-55 Cf. BOETHIUS, *De consolatione* IV, prosa I (PL 63, col. 787A).

necessarium est autem, ut legislatores sint sapientes, mansueti et materni: tum propter homines in una communitate viventes, ut per bonas leges bonae consuetudines in eis
65 firmentur, tum propter iuvenes qui sine difficultate non retrahuntur a passionibus suis.

Quorum iuvenum invenio genera(?): aliqui enim sunt liberales, aliqui degeneres, aliqui insanabiles. Liberales sunt qui apti nati sunt fugere turpes delectationes ex sola verecundia, quibus sufficit sermo persvasivus, quia statim alliciuntur ad virtutem, considerata turpitudine vitiosae delectationis et pensata honestate virtutis. Degeneres sunt
70 <inoboedientes> et rebelles qui qualescumque delectationes et difficulter desistunt nisi per poenam contrariam — sive in rebus, sive in personis — castigentur, et tales ante omnia caveant prava consortia. Insanabiles vero sunt incorrigibiles qui nec poenis, nec persuasionibus a pravis delectationibus retrahuntur. Ad hos requiritur exterminatio sive mors. Ad huius similitudinem dicit GALIGENUS: “omne auxilium medicinae totius
75 corporis tripartitum est, scilicet medicamento aut ferro aut igne. Quod medicamento curari non potest, ferro curetur. Quod autem ferro curari non potest, curetur igne. Quod vero istorum trium superari non potest, incurabile estimetur”.

Sed quoniam, proh dolor, degenerum et insanabilium multi reperiuntur inter nostros studentes qui a sua generositate degenerantes rectitudinis analogiam in vitiosam anastrofen turpitudinis invertunt — sunt enim quidam de talibus qui unitatem et concordiam impediunt, caritatem invidiae felle inficiunt, pacem exquisitis argumentis conturbant, potius cum mulieribus quam cum magistris philosophis in bursis sunt, etiam nonnulli qui “ad instar avium quarum intuitum <nox illuminat> et dies caecat”, nocturnis temporibus cum vigilibus civitatum pugnando concurrunt vel alias utuntur(?) mandata sub poena periurii iniuncta se ipsos vindicant, propter quos saepius tota universitas
85 <tensiones> graves patitur et pressuras — et ideo opus est, ut a societate huiusmodi veri studentes et sectatores sapientiae sequestrentur. Non enim concordat psalterium cum cytera, studens et armiger, dimicator nigromanticus ex una et sapientiae amator <ex parte> altera, discolus noctivagus et studio intentus, rixosus et quietus, ovisator
90 et moralis philosophus, | lascivus et castus, procax et mitis, loquax et taciturnus, eo

285^v

65 difficultate] *corr. ex facultate* 66 iuvenum invenio genera(?)] *mg. dex.* 66 enim] *supr.* 67 delectationes] *dil- praem. sed exp.* 69 turpitudine] *et add. mg. dex.* 69 et pensata] *supr.* 69 et] *rep.* 69 honestate] *corr. ex honestae* 70 <inoboedientes>] inoboedientia 71–72 et ... consortia] *mg. sin.* 75 medicamento] *de praem. sed exp.* 82 potius ... bursis] *corr. ex et talium (partim supr., partim mg. dex.)* 83 <nox illuminat>] *nex illinant* 86 <tensiones>] *tonsones* 88 nigromanticus] *corr. ex alchymista* 89 <ex parte>] *parte ex*

66–77 Cf. ROBERTUS HOLKOT, *In Sap.*, 199 (transcr. J.C. Witt). 74–77 Ps.-GALENUS, *De dynamide* (Leipzig, Universitätsbibliothek, cod. 1118, f. 253^v): “Omne enim auxilium totius corporis tripartitum est: medicamento, ferro, igne. Quod enim medicamento curari non poterit, ferro curetur. Quod ferro revocari non poterit, igne revocetur. Quod autem nec medicamento, nec ferro, nec etiam igne superari non poterit, incurabile estimetur”. 83 BOETHIUS, *De consolatione* IV, prosa 4 (PL 63, col. 806B–807A).

quod “contraria — ut dicitur decimo *Metaphysicae* — maxime a se distant et mutuo se expellunt”.

O, vacati studentes! Inquam “vacati” nomine, sed non re. Quid vobis et huic Sanctae Universitati, si filii vultis dici eius? Cur more viperarum matrem evisceratis? Cur patrimonio vestrum, et praesertim ut beneficiati Jesu Christi vane, pompaticae et lubricae consumitis? Quam gloriam movendo lites, suscitando iurgia reportatis? Dicite! Si quis talium umquam in suis desideriis fuit finaliter prosperatus, revera si tales impunes transirent, quid aliud nisi sua scandalosa vita bonos inquietarent et opprobriis sauciarent et incautos et <incircumspectos> ad suam allicerent discoliam? Ideo bene inquit SENECA in quadam epistola: “vitia transmittit ad posteros qui praesentibus culpis ignoscit”. “Bonis nocet qui malis parcit”. Merito igitur cuilibet praelato rectori et auctoritatem habenti hodie adiuncta voce praecipitur: “compelle intrare!”, quae fuerunt verba coram vestris reverendis praeassumpta etc.

In quibus verbis taliter introductis duo notantur: primo praelati auctoritas et eius coertio quae sibi imperiose indicitur, ut eam exercent in subditos, cum dicitur “compelle”; secundo subditorum utilitas quae attendi debet in coertione eadem. Pro quibus simul adverto.

Adverto quod in corripiendo vel vindicando tria debent legislatores et praelati considerare quae notat VALERIUS MAXIMUS iniquens: “in vindicando sive corripiendo haec tria lex est secuta quae princeps quoque sequi debet, ut aut quem punit emendet, aut poena eius ceteros meliores reddat, aut sublatis malis securiores vivant”. Quod bene diligenterque attendebant legislatores ac statutorum conditores egregiae Facultatis Artium Universitatis huius Almae qui ad hoc attendebant, ut omnia supposita facultatis ad diligentiam studiorum et morum honestatem inducant, propter quod ego velut ex officio teneor, quantum ad praesens negotium spectare dinoscitur aliqua eorundem statutorum in medium habeo proponere.

95 ut beneficiati] *supr.* 95 vane] vani *possit legi* 96 quis] umquam *add. sed exp.* 98 et] *supr.* 98 sauciarent] *mg. dex.* 99 incircumspectos] incircumspectus 101 Bonis] qui *praem. sed exp.* 101 Merito] et ideo(?) quapropter *praem. sed exp.* 101 cuilibet] *corr. ex omnibus* 108 Adverto] unde circa primum *praem. sed exp.* 109 iniquens] *corr. ex cum dicit (supr.)* 110 debet] *corr. ex debetur* 110 quem] *corr. ex quam* 112 diligenterque] *mg. dex.* 112 legislatores ac] *corr. ex conditores (supr.)* 112 statutorum] *corr. ex statutorum*

91–92 Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica* X, 4, 1055a3–11. *Auctoritates* I, 10, 243 (ed. J. HAMESSE, p. 135). 100–101 Nulla harum sententiarum in verbis Senecae originem habet, sed in Medio Aevo, ambae ei frequenter ascriptae erant. In florilegio THOMAE DE HIBERNIA, *Manipulus florum* (ed. C.L. NIGHMAN) sub nomine *correctio* ambae inveniuntur. Quoad originem primi vide: ENNODIUS TICINENSIS, *Vita Epiphani* (ed. W. HARTEL, p. 365). Quoad originem secundi vide: ANONYMUS, *De moribus*, 114 (ed. E. WOELFFLIN, p. 145). 102 Lc. 14,23. 109–111 Nicolaus hanc sententiam false Valerii ascripsit quae de facto est SENECAE, *De clementia*, 1, 22 (ed. J.W. BASORE, p. 418). Cf. etiam THOMAS DE HIBERNIA, *Manipulus florum* (ed. C.L. NIGHMAN), nomen *correctio*, litt. cq.

Primo igitur unum statutorum me ad hoc obligans propono, quia “conclusum fuit in decantu eiusdem decani, nullo contradicente, ut decanus protunc existens bis in anno in generali convocatione universitatits, immediate post exhortationem domini rectoris, proponat omnibus suppositis Facultatis Artium statuta | statum eorum concernentia, ne per ignorantiam aliquis se habeat excusare”. Quapropter quantum mihi incumbit ex officio meo, hortor humiliter magistros meos <venerandos>, deinde dominos baccalarios, deinde dominos studentes.

Primo — inquam — magistros meos reverendos hortor, ut se honeste regant secundum statum suae dignitatis ad honorem facultatis. Secundo, ut unusquisque laborem inceptum cum diligentia continuat, ne diligentia audientium remittatur. Tertio hortor, ut disputationes ordinarias frequenter et visitent, ut Facultas Artium capiat incrementum etc.

Secundo hortor dominos baccalarios, ut honeste se regant: erga magistros eis, reverentiam exhibendo et honorem, erga studentes benevolentiam ostendant et exemplum bonae conversationis ac vitam studiosam exhibeant. Secundo hortor eos, ut disputationes magistrorum ordinarias visitent, sic quod tres disputationes immediate se sequentes non negligant sub poena octo grossorum. Advertent igitur domini baccalarii hoc esse statutum, et ergo non solum sic visitent, ut statim viso praesidente et respondentibus exeant, sed ad minimum sedere debent donec aliquot magistri, videlicet duo vel tres, argumenta sua deducant, si voluerint sibi illas visitationes computari et poenas quas ab excedentibus temporibus suis domino auxiliante irremissibiliter exigam voluerint

117 igitur] quantum mihi ex officio incumbit hortor humiliter et reverenter magistros meos venerabiles *add. sed exp.* 117 statutorum] *corr. ex* statutum 117 me ... hoc] *corr. ex* quod (*mg. dex.*) 117 quia] quod est *praem. sed exp.* 120 statuta] *recl.* 120 concernentia] proponat *add. sed exp.* 121 aliquis ... habeat] *corr. ex* possunt se (*supr.*) 122 humiliter] *mg. dex. aliqua illegibilis nota* 122 <venerandos>] *scr.* reverendos *sed corr. in* venerandus 129 se] *supr.* 131 exhibeant] *supr.* 134 non] *supr.* 134 praesidente] et *praem. sed exp.* 135 magistri] argumenta *add. sed exp.* 136 visitationes] *corr. ex* disputationes 137 excedentibus] domino domino *add. sed exp.*

117–121 Cf. *Statuta Facultatis Artium Universitatis Cracoviensis*, litt. B (secunda) (ed. J. Muczkowski, p. XII). Nicolaus textum statutorum videtur variasse: ubi ipse dicit “suppositis Facultatis Artium statuta statum eorum concernentia”, ibi in statutis legimus: “omnibus scolaribus libros, quos ad gradum debeant audire, et quociens debeant respondere”. Implicitam obligationem pronunciationis aliquot statutorum invenimus *Ibidem*, litt. A (secunda): “Hec sunt statuta, que decanus debet legere in plena congregacione magistrorum, cum rector universitatem congregaverit et statuta legerit, et sunt octo in ordine”. In manuscripto Kraków, Biblioteka Jagiellońska, cod. BJ 262, f. 71^v, hic textus est titulus statutorum sequentium ad litteram B pertinentium, colore rubro notatus. 124–128 Cf. *Ibidem*, litt. B (secunda): “Item, hortetur magistros, ut sint diligentes in laboribus et in disputatione ordinaria, ut facultas arcium capiat incrementum”. 129–144 Cf. *Ibidem*: “Similiter proponat baccalariis libros ad magisterium pertinentes, et responsiones per eos faciendas, et exhortetur eosdem, ut se honeste regant, magistros honorent, ipsos in pastu expediant, et consimilia, alias a promotione reiciuntur. Item quod continuare tres disputationes non negligant, sub pena octo grossorum; ordinarie diebus dominicis disputent, in diebus canicularibus biennium compleant. Moderni baccalarii uero, in ieiunio, qualibet septimana, quilibet ipsorum bis disputet, in uestitu decenti incedant, ad honorem facultatis”.

praecavere. Tertio hortor eosdem dominos baccalarios, ut disputationes proprias non negligant et ordinarie diebus dominicis secundum eorum ordinem disputent, et in eisdem secundum locationem et promotionem eorum sedeant, in diebus canicularibus biennium compleant, et magistris tam ordinarie quam extraordinarie respondeant, et libros ad gradum altiorem pertinentes cum diligentia audiant, et ad promotionem ulteriorem se habilitare et disponere diligunt, anhelant aliorum ob informationem proprium profectum, et ut Facultas Artium capiat incrementum. Cetera autem eosdem dominos baccalarios concernentia tempore specialis convocationis eorum eisdem proponam.

Tertio moneo dominos studentes, ut erga magistros suos honorifice se regant eis debitam reverentiam exhibendo. Secundo, ut diligentes in studio existant. Quod pauci advertunt, quia <multi> non debitum ordinem studendi attendunt, et ideo pauci debite proficiunt, quia, ut ait HUGO: “tunc ex quo studentes nolunt vel nesciunt in studendo servare congruum modum, idcirco inter multos studentes frequentius invenimus paucos sapientes”. Quapropter, ut vos studentes modum studendi congruum habere valeatis, et ne quisquam per ignorantiae similationem se — quo viso — possit excusare a concernentibus ipsum, breviter aliquot statutorum tenores vobis pronuntio.

Et primum est de libris qui audiendi sunt ad gradum baccalariatus, et eius tenor est iste: “Item, placuit omnibus magistris quod” etc.

286^v | Item, sequitur secundum statutum: “Per quantum tempus debent legi libri praedicti”, et patet etc. Sed contra hoc statutum faciunt quidam qui affectant, ut textus totius libri legatur per tres hebdomadas qui secundum statuta debet legi per tres menses. Et tales non quaerunt profectum etc.

Item, unum statutum est, ut in summa dicam, quod non sint plures dubitantes in disputatione ordinaria nisi unus ad unum sophisma, attamen ex licentia decani potest secundus admitti, visis causis legitimis.

Hiis exhortationibus et statutorum executionibus quilibet iuxta statum suum <men>tem inclinat et curet facere diligentiam, et fecisse ipsum, ad profectum suum et utilitatem proximorum, et salutem aliorum, et Dei honorem Omnipotentis compellat intrare ad gratiam acquirendam hic in via praesenti et tandem beatitudinem aeternam

138 praecavere] *corr. ex evadere* 141 extraordinarie] iuxta *add. sed exp.* 142 diligentia] etc.(?) *add. mg. dex.* 143 diligunt] *supr.* 144 Artium] *corr. ex quam variaverunt(?) promovere* 145 baccalarios] tempore *add. sed exp.* 145 eorum] *corr. ex pro eis* 151 vos studentes] *supr.* 151–152 valeatis] *corr. ex poteratis* 152 per] *supr.* 153 tenores] *corr. ex tenorens et aliquorum* 157 affectant] volunt et *praem. sed exp.* 164 <men>tem inclinat] *mg. sin.* 164 suum] *supr.* 165 proximorum ... salutem] *corr. ex suam et* 165 Dei] *supr.*

149–151 HUGO DE SANCTO VICTORE, *Didascalicon* III, 3 (ed. CH.H. BUTTIMER, p. 53; PL 176, col. 786C). 155 Cf. *Statuta Facultatis Artium Universitatis Cracoviensis*, litt. C (secunda) (ed. J. MUCZKOWSKI, p. XI-I-XIII). 156–157 *Ibidem*, litt. D (secunda) (p. XIII). 160–162 *Ibidem*, litt. H (secunda) (p. XVI-XVII).

in futura patria, ad quam nos intrare disponat et ordinat Dominus noster Jesus Christus
qui sine fine vivit et regnat, Deus per saecula benedictus.